

общественной опасности не признается преступлением. Определены основные критерии разграничения малозначимого деяния от преступления.

Ключевые слова. Малозначимость, преступление, правонарушение, кримінальний проступок, общественная опасность, объективные и субъективные признаки, действие, бездеятельность, налоговая социальная льгота.

Kovalev S.I. Insignificance of the act of crime and material damage in the criminal law of Ukraine: the concept and correlation

Annotation. The article is devoted to the characteristic of the legislative definition of insignificance of the act of crime, defined meaning that it is an act that officially has signs act provided for the relevant article of the Criminal Code of Ukraine, but because of the lack of public danger is not recognized as a crime. The basic criterias for differentiation of insignificance of the act of crime are made.

Key words. Insignificance, crime, offence, criminal misconduct, public danger, objective and subjective signs, action, inactivity, tax social advantage.

Козич І.В.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ

УДК 343.2.01

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Кримінально-правова, кримінально-процесуальна, кримінально-виконавча і кримінологічна підсистеми політики в сфері протидії злочинності, мають окреслені власним законодавством кола завдань; є самостійними підсистемами політики в сфері протидії злочинності, але тільки у рамках єдиного комплексу, оскільки вилучення з цього комплексу хоч би однієї з його складових робить інші його частини нежиттєздатними.

Всі підсистеми політики в сфері протидії злочинності мають єдиний предмет впливу – злочинність. Але кожна з них володіє своїми знаряддями і засобами, прийомами і методами, закріпленими в законі на основі загальних принципів єдиної політики в сфері протидії злочинності. Тому надзвичайно важливим для системної протидії конкретним злочинам є встановлення взаємозв'язків між підсистемами політики в сфері протидії злочинності.

Стан дослідження. Питання кримінально-виконавчої політики та її місця в політиці в сфері протидії злочинності вже

знаходять своє відображення у науковій літературі. П. Л. Фріс визначає її як «складову загальної політики України у сфері боротьби зі злочинністю, яка на підставі норм кримінального права визначає основні напрями правотворчої діяльності відповідних державних органів у сфері реалізації кримінального покарання» [1, с. 131]. В. В. Кондратішина під кримінально-виконавчою політикою розуміє «визначення основних напрямів, форм, методів і засобів правотворчої й правозастосувальної діяльності відповідних державних органів, громадських інститутів й окремих громадян у сфері виконання кримінальних покарань» [2, с. 6]. Цікавою стосовно визначення місця кримінально-виконавчої політики є позиція Т. Денисової. Вона ототожнює поняття «кримінальної політики» та «політики держави у сфері застосування кримінальних покарань», використовуючи дані терміни як синоніми [3, с. 60]. Політика у сфері застосування покарань виступає набагато вужчим поняттям від кримінальної політики, і, вочевидь, більше подібна до кримінально-виконавчої політики. Слід зазначити, що покарання у правовому полі притаманне виключно кримінально-правовій сфері, тому застосування словосполучення «кримінальних покарань» виглядає не зовсім коректним.

Виклад основного матеріалу. Кримінально-виконавче право виступає ніби наступним (опосередкованим кримінально-процесуальним) і менш об'ємним (з охоплюваною сферою кримінально-правових відносин) етапом реалізації кримінального права. Кримінально-виконавче право тісно пов'язане з кримінальним правом, бо кримінальне законодавство - базове по відношенню до усіх галузей законодавства, що регулюють боротьбу із злочинністю. Відносно цієї галузі права довгий час в науці велася дискусія про те, самостійна ця галузь права чи ні. В цьому контексті цілком слушною видається позиція М.О.Стручкова, який зазначає, що, «... визнаючи самостійність виправно-трудоного (сьогодні – кримінально-виконавчого – І.К.) права в системі радянського соціалістичного права ... ми в той же час не схильні говорити про абсолютну самостійність виправно-трудоного права. Воно, будучи самостійним, має специфічні зв'язки з іншими галузями

права, його не можна відривати від коренів у вигляді принципів і базових положень кримінальної відповідальності, що виходять зі змісту кримінального права. Причому там же бере свій початок кримінально-процесуальне право» [4, с. 66].

Загальне між кримінальним і кримінально-виконавчим правом полягає в тому, що обидві галузі регулюють таке соціальне і правове явище, як покарання. Проте регулюють вони різні сторони суспільних відносин, що виникають з приводу призначення, виконання (відбуття) покарання і звільнення від нього. Поняття покарання, його мети, система, зміст окремих видів покарання, підстави і порядок призначення покарання і звільнення від нього є предметом матеріального кримінального права. Предметом регулювання кримінально-виконавчого права є суспільні відносини, що виникають в процесі і з приводу виконання і відбуття призначених судом покарань особам, які визнані винними у вчиненні конкретних злочинів. Проте, саме кримінальний закон зумовлює спільність цілей і завдань, принципів правового регулювання суспільних інститутів і норм кримінального і кримінально-виконавчого законодавства, єдність понятійного апарату, що у свою чергу забезпечує адекватність його тлумачення і застосування.

Логічним продовженням взаємовідносин держави і особи, що скоїла злочин, являється виконання призначеного їй покарання. Цілі покарання чітко визначені в ст.50 КК. У свою чергу ефективність досягнення поставлених цілей залежить, як слушно свого часу помітив Л.В.Багрій-Шахматов, від того, як регулюється правом не лише призначення, але і виконання призначених судом покарань, здійснення виховного впливу на осіб, покараних в кримінальному порядку [5, с.66]. З цим важко не погодитися, оскільки кримінально-виконавче право, природним чином тісно пов'язане з кримінальним кодексом, бо, як уже неодноразово зазначалось, кримінальне законодавство - базове по відношенню до усіх галузей законодавства, що регулюють боротьбу із злочинністю.

Покарання і практика його застосування на сьогодні продовжують залишатися важливим напрямом діяльності держави в стримуванні насильницької злочинності. Ефект загального попе-

редження визначається не лише рамками санкцій кримінального закону, але значною мірою реальною практикою невідворотності відповідальності за вчинені злочини, призначення і виконання покарання [6, с.7]. В той же час не слід переоцінювати реальні можливості загальнопопереджувального впливу кримінально-правових заходів.

Історія розвитку кримінально-виконавчої політики в сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства, будь-якої держави є пошуками ефективного співвідношення між соціальним або каральним аспектами попередження злочинів, що вчиняються із застосуванням насильства.

Ліберальна стратегія полягає в послабленні каральної політики і зміщенні акценту на суспільні перетворення і на перевиховання злочинців. В цьому випадку разом з соціальним реформуванням, спрямованим на усунення суспільних протиріч і зменшення рівня соціальної дезорганізації, відзначається надмірне послаблення каральної політики: загальне зменшення строків позбавлення волі, впровадження в судову практику альтернативних покарань. Такий підхід переважав в 70-і роки у більшості країн Західної Європи і в США. «Штрафи, застереження, умовне засудження і так зване напівув'язнення (на вихідні або на нічний час) стали практикуватися навіть в скандинавських країнах, які завжди характеризувалися достатнім консерватизмом в області реформ пенітенціарної системи» [7, с.200]. Реалізація такого підходу впродовж порядку десяти років не принесла відчутних позитивних результатів.

Суть силової стратегії полягає в проведенні репресивної каральної політики і «економії» соціальних реформ. У ряді європейських країн були зроблені ставки на жорсткі заходи кримінально-правового впливу, спостерігався перехід від виправної пенітенціарної моделі до жорстко репресивної. Суди посилили каральну політику, що виразилося, зокрема, в поширенні практики призначення тривалих строків позбавлення волі [7, с.36]. Тривале проведення такої політики привело до інтенсивного росту числа ув'язнених і кризи виправної системи. В результаті каральні захо-

ди, які виявилися не набагато дешевші за соціальні перетворення, не виправдали покладених надій. Більше того, в США недостатня увага розвитку механізмів соціального контролю сприяла все більшому поширенню насильства [8, с.25].

Раціональна стратегія полягає в поєднанні обґрунтовано суворої політики застосування кримінально-правових санкцій з послідовним розвитком соціального аспекту профілактики злочинів. У основі цього підходу лежать, з одного боку, диференційоване відношення до злочинців, чітка індивідуалізація покарання, з іншої - розуміння значущості соціальних механізмів формування злочинної поведінки. Увага приділяється не лише реагуванню на факти вже скоєного насильства, але і значною мірою на зміну довіклля, соціальних і поведінкових чинників, що його викликають.

Останній підхід представляється найбільш прийнятним в плані організації протидії насильницькій злочинності в Україні. Конструктивне значення такої позиції полягає в тому, щоб зменшити прагнення громадян до насильницьких форм поведінки, обмежити можливості реалізації насильницької установки, а також забезпечити ефективне покарання винних в скоєнні злочинів. Для цього необхідно правильно використати вироблені людством методи впливу на злочинність: виховання, забезпечення задоволеності населення, соціальний контроль, ізоляцію осіб, що володіють суспільною небезпекою, і самозахист.

В системі суб'єктів політики в сфері боротьби із злочинністю та її підсистеми, кримінально-виконавчої політики, важлива роль відводиться органам та установам виконання покарань, які безпосередньо здійснюють ресоціалізаційний процес щодо осіб, які відбувають покарання. Одним з основних завдань цих організацій, яке є найбільш дотичним до кримінально-правової політики в сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства, є попередження злочинів і фактів насильства з боку осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Прояв насильства в середовищі засуджених в основному зумовлюється різноманітними факторами: особа, що знаходиться в дуже непростих умовах злочинного співтовариства, бажає задо-

вільнити свої інтереси (як матеріальні, так і психологічні та духовні), розширити і покращити, наскільки це можливо в умовах позбавлення волі, свій життєвий простір і вигоди життєзабезпечення (як правило, за рахунок когось зі свого оточення) та ін. Звідси, як наслідок, відбувається терор деяких засуджених, мають місце спроби створення в пенітенціарних установах гнітючої атмосфери агресивності і пригнічення людської гідності. Усе це руйнує у свідомості віру в справедливість, закон, порядок. Також слід зазначити, що насильство серед засуджених в місцях позбавлення волі є одним з основних факторів, що негативно впливають на роботу виправних установ і перешкоджають ефективній реалізації виправного процесу.

Для успішної боротьби з насильством в місцях позбавлення волі у межах кримінально-виконавчої політики в поєднанні з політикою в сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства, слід розробити і реалізовувати на практиці комплекс наступних заходів:

- подальша гуманізація кримінального та кримінально-виконавчого законодавства. З цього приводу можна навести слушну думку М. Я. Гуцуляка, згідно якої «необхідна практична реалізація у кримінально-виконавчій практиці основних гуманістичних ідей і положень, що містяться у переглянutoму європейському варіанті Стандартних мінімальних правил поведіння із ув'язненими» [9, с. 220];

- якісний підхід до формування персоналу установ виконання покарань;

- поширення і зміцнення довіри засуджених до адміністрації;

- формування в середовищі засуджених сильних організацій, здатних протистояти впливу «авторитетів»;

- вдосконалення виховної і оперативної-розшукової роботи.

Загально-попереджувальна діяльність стосовно окресленої групи злочинців повинна включати комплекс заходів правового, організаційного, технічного, економічного і психологічного характеру. Серед таких заходів можна виділити: проведення лекцій на правові теми ознайомлювального характеру з наступним опи-

туванням або анкетуванням засуджених для з'ясування результативності; чітко налагоджена взаємодія адміністрації з працівниками прокуратури і суду; використання можливостей ЗМІ, що формують громадську думку як про самих засуджених, так і про діяльність установ і органів кримінально-виконавчої системи. На жаль, співпраця установ виконання покарань та громадських організацій ЗМІ не відповідає вимогам сучасного процесу ресоціалізації засудженого. Слушно зазначає В.В. Кондратішина, що «персонал органів і УВП не змінив свого ставлення до співпраці з представниками громадських формувань. Фактично ігнорується загальновизнаний міжнародний принцип їх взаємовідносин, зазначений у ст. 61 Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими – «...необхідно всюди, де це можливо, залучати громадські організації до співробітництва з персоналом установ».

Важливу роль в цьому процесі займає робота з оцінки рівня виправлення засуджених за злочини, вчинені із застосуванням насильства, бо без неї цей процес стає безрезультатним, а по суті і безцільним. У практичній діяльності установ виконання покарань вирішення питання про наявність тієї або іншої міри виправлення засудженого представляє достатню складність. Відповідь на це питання пов'язане зі значними ускладненнями, оскільки не завжди точно вдається визначити, якою мірою засудженому прищепилися або були скориговані моральні та духовні якості і наскільки міцно вони визначають його «нову» спрямованість. Проте, від повноти і всебічності цієї роботи залежить успіх усього виправного процесу.

Проблема оцінки рівня виправлення засуджених до позбавлення волі в значній мірі обумовлена потребами практики. Саме за результатами оцінки вирішується цілий комплекс питань, пов'язаних із застосуванням в практичній діяльності різних заохочувальних інститутів як кримінального, так і кримінально-виконавчого права. Сьогодні застосування заохочувальних заходів становить важливий напрям і кримінально-правової, і кримінально-виконавчої системи - взяти, хоча б застосування умовно-дострокового звільнення. Однак конкретні відповіді на цю

проблему можна отримати, лише оцінивши рівень виправлення і ресоціалізації засудженого. Варто погодитись з думкою О. В. Дашенко, що «ступінь виправлення засудженого є найсуттєвішою обставиною, яка повинна розглядатися серед підстав умовно-достроково звільнення від відбування покарання» [10].

Вищевикладене свідчить про те, що оцінка рівня виправлення засуджених – це неминучий етап вивчення їх особи. Зараз в практиці діяльності не лише установ виконання покарань, але і судів при застосуванні умовно-дострокового звільнення, подібна оцінка проводиться багато в чому формально і односторонньо. Тим самим, належним чином не організовується робота, спрямована на пізнання і фіксацію наслідків проведеного виправного впливу, тобто не досліджуються результати досягнення однієї з мети застосування покарання – виправлення засуджених.

Зокрема, можна піти по шляху, запропонованому Н.М.Пісоцькою, яка зазначає, що доведення «виправлення» як критерій класифікації засуджених навряд чи можна сприйняти як такий, що заслуговує на довіру. Подібна поведінка може свідчити, перш за все, про «високі здібності» у пристосуванні до умов відбування покарання. Вона пропонує залишити лише два елементи класифікації для визначення ступеня виправлення засуджених: 1) засуджений став на шлях виправлення; 2) засуджений твердо став на шлях виправлення [11, с. 89-90].

Висновки. На завершення, хотілось би навести цілком слушну позицію Т.Денисової стосовно ще одного аспекту взаємодії кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики в сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства: «Проблема вивчення ефективності застосування ... покарань і відповідності покарання тяжкості вчиненого злочину, повинна розглядатися з позицій трьох взаємозалежних та взаємопов'язаних процесів: 1) призначення покарання; 2) виконання покарання установами кримінально-виконавчої системи; 3) організація роботи із запобігання нових злочинів з боку звільнених і їх соціальна адаптація у суспільстві. Покарання – це теж насильство, зло, яке суспільство змушене застосовувати, щоб зупинити

злочинця. Ми перебуваємо нібито у замкнутому колі насильства: агресія, жорстокість, що виходить від злочинця, провокує державу на адекватний крок – жорстоке поводження із ним. Тенденції всього цивілізованого світу до гуманізації покарання затверджують нову модель взаємовідносин суспільства з злочинністю, завдяки якій держава повинна обмежити власну жорстокість і на решті розірвати коло насильства» [3, с. 261].

Тому зовсім не лишнім було б в рамках кримінально-виконавчої політики визначити механізм і критерії оцінки рівня виправлення засудженого в умовах діяльності установ виконання покарань, внести конкретні пропозиції по врегулюванню на законодавчому рівні оцінки рівня виправлення засуджених в якості одного з правових інститутів.

1. Фріс П.Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини / П.Л.Фріс. – Надвірна: Видавництво ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2009. – 168 с.
2. Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: автореф. дис. ... канд.юрид.наук, спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / В.В.Кондратішина. – Львів, 2009. – 20 с.
3. Денисова Т. Основні тенденції діяльності держави у сфері застосування кримінальних покарань // Вісник Львів. ун-ту. – Серія юрид. – 2010. – вип. 50. – с. 260-267.
4. Стручков Н. А. Курс исправительно-трудового права :Проблемы обшей части / Николай Алексеевич Стручков. – М: Юрид. лит.,1984. – 240 с.
5. Багрий-Шахматов Л.В. Система уголовных наказаний и исправительно-трудовое право [Текст] : учеб. пособ. / Леонид Васильевич Багрий-Шахматов ; ред. Н.А.Стручкова ; Высшая школа МВД СССР. – М. : Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел, 1969. – 77 с.
6. Уголовно-правовые средства предупреждения тяжких преступлений против личности: Учеб. пособие / Э. Ф. Побегайло, В. П. Ревин ; Акад. МВД СССР. – М., 1989. – 78,[2] с..
7. Иншаков, С. М., () Зарубежная криминология / Сергей Михайлович Иншаков ; Фонд содействия правоохрнительным органам «Закон и право» = Foreign Criminology : Textbook / S. M. Inshakov. -2-e изд. – М.

- :Юнити-Дана ;Закон и право, 2003. – 375 с. Кризис уголовной юстиции // Борьба с преступностью за рубежом. – 1993. – №2.
8. О перспективах переориентации функций систем уголовного правосудия и здравоохранения в предотвращении насильственных преступлений в США // Борьба с преступностью за рубежом. – 1995. – №5.
9. Гуцуляк М.Я. Гуманізація виконання кримінальних покарань в Україні у контексті міжнародних стандартів поводження із засудженими // Збірник наукових статей «Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України». – Випуск 21. – 2009. – С.205-212.
10. Даценко О.В. Проблеми реалізації умовно-дострокового звільнення від відбування покарання за злочини, вчинені у неповнолітньому віці / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07dovutv.pdf>
11. Пісоцька Н.М. Підвищення ефективності покарання у світлі впровадження гуманістичних засад у кримінально-правову політику України // Право України. – 1999. – № 12. – С.88-90.

Козич І.В. Деякі питання взаємозв'язку кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики

У статті розглядаються проблеми взаємозв'язків кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики в сфері протидії злочинам, що вчиняються із застосуванням насильства

Ключові слова: кримінально-правова політика, кримінально-виконавча політика, злочини, що вчиняються із застосуванням насильства

Козыч И.В. Некоторые вопросы взаимосвязи уголовно-правовой и уголовно-исполнительной политики

В статье рассматриваются проблемы взаимосвязей уголовно-правовой и уголовно-исполнительной политики в сфере противодействия преступлениям, совершаемым с применением насилия

Ключевые слова: уголовно-правовая политика, уголовно-исполнительная политика, преступления, совершаемые с применением насилия

Kozych I.V. Some questions about the relationship of criminal law and penal policy

This article addresses the problem of interrelations of criminal law and penal policy against crimes committed with violence

Keywords: criminal law policy, penal policy, crimes committed with violence